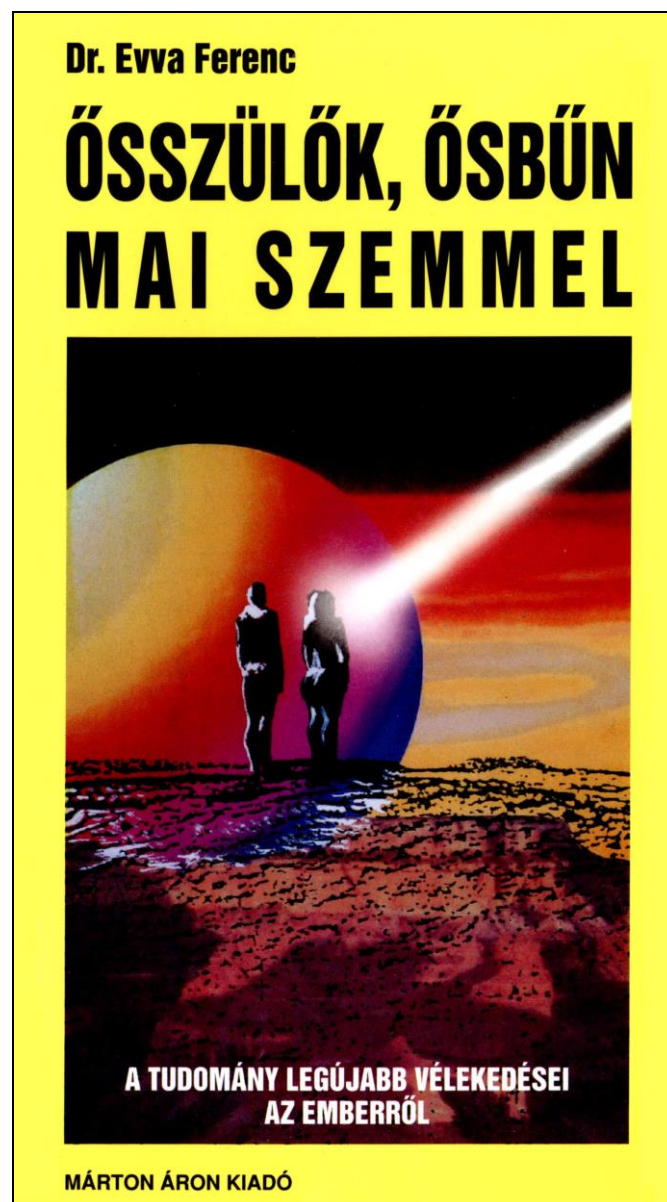

Evva Ferenc

Őszülők, ősbűn mai szemmel

Mű a Pázmány Péter Elektronikus Könyvtár (PPEK)
– a magyar nyelvű keresztény irodalom tárháza – állományában.

Bővebb felvilágosításért és a könyvtárral kapcsolatos legfrissebb hírekért
látogassa meg a <http://www.ppek.hu> internetes címet.

Impresszum

Evva Ferenc

Összülők, ősbűn mai szemmel

A teológia és a tudomány legújabb vélekedései az ember életútja kezdetéről

Szerkesztette:

Arató László

A Teológia c. katolikus szakfolyóirat jelíges pályázatán első díjat nyert pályamű

Bár Evva Ferenc: Összülők, ősbűn – mai szemmel c. munkája nem került szokványosan és előzetesen az egyházi illetékesek véleményezése elé, a szerző (és a Kiadó) minden állítását abban a jóhiszemben fogalmazta meg, hogy azok teljesen megegyeznek a Római Katolikus Anyaszentegyház tanításával, és nem is esetlegesen, hanem tudatosan. Ha valahol ebben tévedtünk volna, azt mindig készek vagyunk revideálni.

A könyv elektronikus változata

Ez a publikáció az azonos című könyv elektronikus változata. A könyv 1997-ban jelent meg a Márton Áron Kiadó gondozásában, az ISBN 963 9011 26 6 azonosítóval. Az elektronikus változat Arató László, a Márton Áron Kiadó igazgatójának engedélyével készült. A könyvet lekipásztori célokra a Pázmány Péter Elektronikus Könyvtár szabályai szerint lehet használni. Minden más szerzői jog a Márton Áron Kiadó tulajdonában van.

Tartalomjegyzék

Impresszum.....	2
Tartalomjegyzék	3
Előszó helyett.....	4
Bevezetés.....	7
A monogenizmus természettudományos nehézségei.....	8
Paleoantropológia.....	8
Örökléstan.....	9
Evolúció és emberré válás	11
Viselkedéstudomány	13
A poligenizmus teológiai nehézségei.....	14
A pápák véleménye	14
Próbálkozások a poligenizmus teológiai magyarázatára.....	16
Hipotézis a monogenizmus alapján.....	18
Irodalomjegyzék	23

Előszó helyett

Számomra, és úgy vélem minden gondolkodó ember számára az egyik legizgalmasabb kérdés a ködbevesző *emberi múlt* feltárása – amennyiben ez egyáltalán lehetséges –, egészen a kezdetéig. A Biblia történelmi léte igazolja, hogy már a sokezer évvel ezelőtt élő ember részére is kiemelkedően fontos volt a felelet: honnan és miként lett a mai *Világegyetem* és benne az élő *ember*? A Szentírásban ismeretségi szintjének megfelelő stílusban megfogalmazott lényegre törő választ kapott, ami akkor őt megnyugtatta. A Szentlélektől inspirált korabeli szerző tanításának lényege egyértelműen közölte a legfontosabbat: *a világot Isten teremtette*, s benne megjelenik az ugyancsak *teremtett ember*, a maga egészen sajátos, a többi teremtménytől elkülönülő, felette álló képességeivel és adottságaival. Benne az anyag, az élet és a lélek együttesen valósul meg, mellyel elkülönül a többi teremtménytől, és ugyanakkor értelmével és szabad akaratával legjobban hasonlónak válik a merőben szellem Alkotójához, aki „képére és hasonlóságára” hozta létre.

A Teremtő nyomban feladatot is bízott emberteremtményére: „*ismerjétek meg... vegyétek birtokba...*” a világot! Az ember pedig a kapott feladatának megfelelően ösztönösen is – a képességébe rejtett kíváncsisága által hajtva – évezredek során birtokába vette a földet, s ez a „birtokba vétel” teljesítés még egyre folyik a Hold, a Mars, a Világűr stb. és a mikrokozmosz meghódításával. Minden nehézsége ellenére mégis *ez* a könnyebb feladat. *A jelenleg* meglévő Világmindenséget kell a jelenben élő értelemmel és akarattal rendelkező embernek megismerni és fokozatosan meghódítani. Erről a bonyolult folyamatról szól az emberiség történelme.

Sokkal nehezebb feladat az ismerd meg utasítás *múltra* vonatkozó teljesítése. Az ösztönös kíváncsiságtól hajtott ember egymásra épülő ismeretanyagával tárja fel a mikro- és a makrókozmosz csodálatos világát. Közben ámulva ismeri fel a természeti törvények mindent behatároló precíz rendjét, szoros összefüggéseit és harmóniáját. De a beleteremtett érdeklődés a múlt felé is indokoltan fordul, s a felismert törvények alkalmazásával kutatja, és törekszik feltárni saját múltját. Ehhez támpontot nyújt a világban fellelt egypár őselet. A gond az, hogy a leletek jól-rosszul megőrzik az ember anyagi valójához tapadó múltját, de a *szellemi, lelki képességeinek* nyomait már csak a hozzánk viszonylag közelebbi évezredekben, amikor az ősember ránk maradt művészeti vagy éppen kultikus tárgyai, képei már tanúságot tesznek magasabbrendű énjéről.

De mi volt azelőtt? Arasznyi korszakot átfogó évezredek mögött a mai tudomány évmilliókról beszél, mely már az emberi elme előtt átfoghatatlan. Azt hiszem, igaza van a nemrég elhunyt Lejeune neves francia orvosprofesszor és humángenetikusnak, mikor azt mondja, tulajdonképpen semmit sem tudunk a fajok kialakulásáról (l. 33. old.), mellyel sokat foglalkozott. Megkockáztatom azt a kijelentést, hogy az emberi tudomány a Bibliában közölt lényegre vonatkozó közlésen nem tudott túllépni, bár erre – feladatának megfelelően – folyamatosan törekszik.

Természetesen ezzel nem az egyre bővülő emberi tudomány fő eredményeit akarjuk alábecsülni, csak úgy véljük, hogy a múlt hitvilágának ismerete minél messzebbi időszakra terjed ki, annál kevesebb tárgyi igazolásra hivatkozhat, míg végül már csak az ember kikövetkeztethető képességével számolhatunk, mellyel valószínűsíthető elképzeléseket, hipotéziseket állít fel. Az egyes ember ismeretanyagának és az ebből adódó kikövetkeztetésének nagy a szabadság foka, így természetes, hogy még legnagyobb tudósaink is – sokszor épp beállítottóságuktól befolyásolva – más és más feltételezésekre jutottak.

A hipotézisből akkor lesz tudományos állítás, ha azt mérhető és megtapasztalható igazolás, vagy legalább modellezett kísérlettel utánozható értékelés bizonyítja. Ebből adódik

e téren jelentkező gondunk az „ember” megjelenésének igazolására. A millió évek kódébe vesző esemény nyom nélküli, de mit állíthatunk határozottan, ha csak százezer-ötvenezer esztendőben gondolkodunk is a lélekkel rendelkező ember esetében?

A teremtés mint olyan, nem tudományos kategória. Az „ember”-teremtés utáni első pillanat már az, de vajon ez az emberi tudomány számára valaha is tetten érhető lesz-e mikéntjét illetően. Hiszen az időben óriási a távolság, és az időpont körül is mily hatalmas a bizonytalanság. A földrajzi hely is kérdéses, bár a jóval későbbi leletek már adhatnak némi támpontot a kutatók számára. Az elbomló emberi test „por” volta beleolvadt a természet egészébe, s emiatt csak itt-ott egy-egy jóval későbbi és sok bizonytalanságot hordozó csontdarabka nyújt némi világosságot az ismeretek homályába.

Az emberi lélek, a szellemi lét nyugtalansága – melynek kezdetét kutatjuk – láthatatlan, s legfeljebb csak a kezdete utáni jóval későbbi megnyilvánulásait rögzíthetjük. De az ön- és én tudat, valamint az akarat elsőbbsége az ösztön felett, a fogalomalkotás (l. 17. old.) első szellemi, életviteli nyomai aligha őrződtek meg bizonyítható módon.

Bizony, nagy misztériummal állunk szemben az emberré válás és/vagy teremtés tényét, és az ezt kereső legelső állapot felderítése során. Amint e könyv szerzője is írja, e hipotézisek amennyiben ésszerűek, összeegyeztethetőek e misztériummal, titokkal.

Milyen következtetéseket vonhatunk le magunknak ezek után? Nagy valószínűséggel állíthatjuk, hogy az emberteremtés tényét, helyét, időpontját és akkori mikéntjét az emberi tudomány aligha lesz képes valaha is történelmileg hitelesen feltárni.

Nagy alapigazságok:

1. A Világegyetem, s benne az élet és a lélekkel rendelkező teljes értékű ember valamiképpen végbemenő teremtése Isten műve. Ezzel foglalkozik a hitre épülő *teológia*, mely nem mondhat ellent a tudományos tényeknek.

2. A teremtés utáni (világ, ember) állapot felderítése a *tudomány* feladata, mely nem mondhat ellent a teológia tudományának. (Hiszen ugyanazon eredménnyel, folyamattal foglalkoznak különböző oldalról történő megközelítéssel.)

3. Nagy valószínűséggel állíthatjuk, hogy az ember teremtésének tényét, pontos időpontját, helyét, akkori mikéntjét, és az ember ezt követő közvetlen állapotát a tudomány aligha lesz képes valaha is történelmileg hitelesen igazolni, vagyis a hipotézist tudománnyá alakítani.

4. Ebből következik, hogy nem jár el helyesen az a tudós vagy teológus, aki az egyik – szerinte leghitelesebb – hipotézist tényként állítja be, s ennek elfogadását elvárja követőitől.

5. Az a tudós jár el helyesen, amelyik így kezdi: a sokféle lehetőség közül nekem úgy tűnik, vagy: én arról vagyok meggyőződve, hogy ez a legvalószínűbb, mert ily módon a teremtés hite összeegyeztethető az általam ismert tények alapján kikövetkeztetett feltételezésemmel, s nagyon valószínűnek tartom, hogy ez – szerintem – így történt.

6. A II. vatikáni zsinat áldását adta a pluralista értelmezésre mindabban, ami nem hittétel. Ily módon nem zavarhat meg bennünket, hogy egyes, számunkra oly fontos kérdésekben, mint a világ mai állapotának létrejötte, az ember jelenlegi létének kialakulása, az emberi lélek pontos definiálása, az eredeti vagy ősbűn mikéntje és más egyéb – nem a hitünk lényegét képező – kérdésekben a (hit) tudósok többféleképpen is vélekedhetnek. Szent Pál írta a 2. korintusi levelében: „Nem a hiteteken akarunk uralkodni, hanem az örömtöknek vagyunk munkatársai” (2Kor 1,24).

7. Ezek a felfogásbeli eltérések soha nem érinthetik a lényegét, hitünk alaptételeit, melyek dogmákban rögzültek minden idők minden magát katolikusnak valló ember számára, hogy ily módon mindenki teljes bizonyossággal ismerhesse meg az Isten kinyilatkoztatását, tanítását az ember végső céljának elnyerésére.

Evva Ferenc, az avatott szerző tudományos igényességével és mégis népszerű olvasmányossággal gyűjtötte össze a mai tudomány összüléinkkel és az ősbűnnel kapcsolatos

ismereteit. Munkásságát pályázati díjjal ismerte el a Teológia c. folyóirat. A mű méltó folytatása a szerző *Örök vagy teremtett* c. nagy közönségsikerű aratott könyvének, melyben a tudomány mai felfogásában ismertette a világegyetem kialakulásának történetét, összevetve az elért eredményeket a teológia tanításával.

Arató László

Bevezetés

Korunk egyik legégetőbb és robbanásig feszült teológiai problémája az emberré válással kapcsolatos. Elég itt Loewe, domonkosrendi atyának, a marseille-i kikötőmunkások apostolának véleményére hivatkozni, melyet Maurizio Flick, olasz jezsuita teológus idéz egy idevonatkozó cikkében [1] „A Teremtés első fejezetei, ... azokra, akikhez fordultunk, katasztrofális hatást gyakoroltak. Ha ragaszkodni kívántunk a kereszténység kifejtésének kiinduló pontjához, elkerülhetetlen volt, hogy el ne jussunk odáig, amikor hallgatóink már nem veszik komolyan a kereszténységet.”

Ugyanez a szerző egy másik véleményt is közöl, mely A. Vanneste-től, aleopolsville-i Lovanium (Belgium) hittudományi karának dékánjától származik [1]: „A világ és az ember eredetének evolucionista elképzelése egyre parancsolóbban jelentkezik.” – „Éppen ezért egyesek fölvetik a kérdést, vajon nem kellene-e radikálisan újra átgondolni az eredeti bűn teológiáját és megújítani ennek a történelmi sémának (a paradicsomi elbeszélésnek) értelmezését, melynek szokványos bemutatása annyi nehézséget okoz.” Vanneste ezen a téren a teremtés és az evolúció összeegyeztethetőségének a lehetőségéről beszél. Noha ez a kérdés mint világnézeti probléma a *Humani generis* pápai enciklika megjelenése óta enyhült, mindazáltal súlyos nehézségek maradtak fenn, illetve ezek az eredetihez képest más térre helyeződtek át. A kérdés ma már nem annyira a teremtés és/vagy evolúció témakörébe tartozik [2], hanem bizonyos fokig a keresztény teológia „belügyévé” vált. Ma már nem ott van a probléma csúcspontja, hogy az ember teremtett lény-e vagy Jacques Monod francia, Nobel-díjas orvos, az előbbivel legellentétebb felfogása szerint a vak véletlen terméke [3], hanem az a kérdés, hogy az emberi faj monogenizmus vagy poligenizmus formájában jött-e létre. Az első, mint ismeretes, annyit jelent, hogy az emberiség egy emberpártól, a második esetben pedig egy antropoida törzsből, a neodarwinizmus szakkifejezésével élve, populációból származik.

A monogenizmusnak a természettudományokkal (paleoantropológia, humángenetika stb.) való egyeztetése nagy nehézségekbe ütközik. Külső nyomásként nehezedik a monogenizmusra, immár több mint száz éve a darwinizmus, illetve ennek ideologizált formája [2]. Egyesek úgy próbálják a nehézségeket elkerülni, hogy a megoldatlan kérdéseket egyszerűen elhagyják a katekézisből. Ez a megoldás azonban nyilvánvalóan nem lehet kielégítő. „Sok kérdést a szakteológusok még nem tisztáztak és nem oldottak meg, és mégis izgatják a mai embereket...” – jegyzi meg Karl Rahner – „Ezeket... nem kecsegtetjük egyszerűen a holnappal, amikor a szakkörök már fáradságos munkával kialakították a *sententia communist*, amelyet az egész teológia és az Egyházi Tanítóhivatal elismert [4].” Innen származik a belső nyomás (itt a keresztény teológiák közül csak a katolikust figyelembe véve), mely a II. vatikáni zsinatot követő pluralista teológia fellendülésének a következménye, s amely nagyon is érthető módon a XX. század paleoantropológiai leleteinek, a humángenetikának, továbbá az evolúciót (mint jelenséget) alátámasztó tudományos eredmények ismeretében a poligenizmus felé keresi a kibontakozást. A poligenizmusnak viszont az ősbűn hittételével történő egyeztetése ütközik igen nagy nehézségekbe a katolikus teológia oldaláról.

A következőkben a két irányzattal és a velük kapcsolatos nehézségekkel foglalkozunk. Végül egy munkahipotézist ismertetünk.

A monogenizmus természettudományos nehézségei

Paleoantropológia

Bár a paleoantropológia mind mennyiségi, mind minőségi megállapításaiban igen nagy hibahatárokkal dolgozó tudomány, ma már általában elfogadott, hogy az ember, vagy legalábbis az ember testisége, hosszú fejlődés következménye. Az állatvilág főemlőseinek az elődei és az ember közt fennálló biológiai folytonosságot, melyet a darwinizmus feltételez, több tapasztalati tény valószínűsíti. Egyesek szerint [5] 17, mások szerint [6] 5-7 millió évvel ezelőtt bukkanhatott föl az emberféle főemlősök családja. A csontmaradványokat szolgáltatató főemlőst *Proconsul*-nak nevezték el. (Másfél évtizeddel (1982) korábban a *Ramapithecus* nevű főemlőst tekintették az emberféle főemlősök ősének [7]. Ez az elképzelés azóta megdőlt [5], [6].)

Később, mintegy 3 millió évvel ezelőtt, egy második szint jelenik meg, helyileg Dél-Afrikától Etiópiáig: az *ausztrálopiterekuszok* és *parantropuszok*. 2 millió évvel ezelőtt tűnik fel a *Homo Habilis*, melynek csontmaradványai mellett már kőeszközöket is találtak. Még fiatalabb a *Pitecantropus*-nak vagy a *Sinatropus*-nak nevezett hominida, melyet ma (helytelenül [5]) *Homo Erectus*-nak neveztek el, s melynek korát széles időközben, 1,2-0,4 millió évre becsülik, s melynek maradványai már igen nagy területen, Marokktól Indonéziáig, valamint Kínától, illetve Kelet-Afrikától a Magyar Alföldig szóródtak szét.

Az emberré válás ötödik szakaszát, a *Homo Sapiens* fölbukkanását 250-300 000 évvel ezelőttre becsülik. A *Homo Sapiens*en belül sokféle *rasz* alakult ki, melyek egyike volt a híres neandervölgyi típus, ami később kihalt [8]. A legkorszerűbb változat a *Homo Sapiens* megjelenését 40-50.000 évvel ezelőttre valószínűsíti.

Ugy tűnik tehát, hogy paleoantropológiai vonalon az ember megjelenése nem egyszeri, hanem emberi mértékkel mérve, hosszú fejlődés (evolúció) eredménye. „A tudomány szemében, amely távolból csak az összességet ragadja meg, az első ember csak tömeg lehetett.” – idézi Teilhard de Chardint Tamás György [9].

Örökléstan

Jelenlegi ismereteink szerint a monogenizmus egyik legnagyobb természettudományos nehézsége örökléstan vonalon mutatkozik, ugyanakkor a legújabb vizsgálati eredmények szerint az is kiderült, hogy elvileg a monogenizmus sem zárható ki teljes mértékben. Ami az elsőt illeti, ismeretes, hogy rokonházasságok esetén a beltenyészet következtében előálló homoizógátás rendkívül veszedelmes következményekkel jár a közösség tagjaira. Számos példa ismeretes a történelemből uralkodói érdekből fogantatott rokonházasságokra, melyekből szellemileg fogyatékos, de legalábbis beteg utódok származtak. A közvetlen hatás megállapítását ezekben az esetekben zavarja az a tény, hogy a belterjes szaporodás mellett, a dekadenciának sok egyéb oka is (pl. iszákosság, félrevelés, társadalmi hatások stb.) lehetnek. Épp ezért, bár megdöbbentő, de humángenetikai szempontból felbecsülhetetlen jelentősége van, az USA-ban a közelmúltban felfedezett szélsőséges vallási szekta felbukkanásának, és a rajtuk végzett örökléstan megfigyeléseknek [10].

Az Amish szekta 1693-ban vált ki a mennoniták szektájából. Szigorúan csak egymás közt házasodnak. Dr. R. Kurlan, rochesteri idegyógyász fedezte fel őket. Kutatócsoportja több mint tizenkétezer szektást vizsgált meg örökléstan szempontból. A vizsgálatok megbízhatóságát nagymértékben növeli, hogy a szekta tagjainak szigorúan tilos az alkohol és a kábítószeres fogyasztása. Így az ezekből eredő hatások nem befolyásolhatták az eredményeket. A vizsgálatok szerint a szekta tagjai közt az átlagos emberi közösségekhez képest százalékosan sokkal nagyobb mértékben vannak elterjedve a különböző idegbajok, mint pl. a mániákus depresszió vagy a Tourette-szindróma. Utóbbi öröklődésének valószínűsége egy 81 tagú, pennsylvániai Amish családban 50%-osnak(!) bizonyult. Egyéb szűk közösségeknél is, mint a mormonok, kimutatható volt a belterjes házasodás következtében, egyes betegségek, mint pl. a genetikai rák (neurofibromatosis) átlagosnál nagyobb öröklődése.

A belterjes szaporodás káros hatásai tehát ellene vallanak a monogenizmusnak és arra utalnak, hogy az emberi lény, pusztán természettudományos szempontokat véve figyelembe, csak egy közösségen (populáción) belül keletkezhet. Meglepő módon azonban éppen a legújabb humángenetikai kutatások egy olyan eredményt is szolgáltatottak, melyek legalábbis elvileg, de természettudományos alapon sem zárják ki a monogenizmus lehetőségét. Ezt a „*kései afrikai genesis*”-nek elnevezett elméletet a nemrég (1991-ben) elhunyt A. C. Wilson a Kaliforniai Egyetem professzora állította fel [11]. Ennek lényege, egészen rövidre fogva, a következő:

1.) Kimutatható (pusztán matematikai logika alapján is), hogy bármely populáció minden egyes tagjának létezik egy közös anyai ági őse. A családfákban ugyanis egyes anyai vonalak többfelé ágaznak, mások pedig kihalnak. Ha viszont az időben visszafelé, azaz a múlt irányába haladunk, akkor az összes anyai leszármazási vonal, bár véletlenszerűen, egyetlen egyednek megfelelő leszármazási vonalban végződik. Fontos itt megjegyezni, hogy ez a visszafelé való haladás nem annyit jelent, hogy az ősök száma egyre fogy, amíg egyetlen egyed vagy emberpár marad, hanem egyetlen olyan ősegyedre, itt nőnemű „*ősanyára*” vonatkozik, aki egy populációban él egyéb hozzá hasonló lényekkel, akiknek azonban az örökléstan kódja bizonyos vonatkozásban (jelen esetben a mitokondriális DNS-nél [11]) eltérő. Miután a ma élő emberi faj ebből a szempontból egységes, meg van elvileg annak a természettudományos lehetősége, hogy a mai emberiség származása egyetlen „*ősanyára*” legyen visszavezethető.

2.) Hogyan vonatkoztatható ez az emberiség életkorára? Pontmutációval történő genetikai változásoknak a sebessége Wilson és munkatársai szerint [11] hosszú időn át oly mértékben állandó, hogy segítségével meghatározható két leszármazási vonal szétválásának az

időpontja. Ennek alapján, melyet „*biológiai órának*” neveztek el, Sarich, Wilson egyik munkatársa kiszámította, hogy a feltételezett nőnemű „ősegyed” kb. 200 000 évvel ezelőtt bukkanhatott fel Afrikában. Ez az időpont meglepően jól egyezne a Homo Sapiens megjelenésével, így nem véletlen, hogy a napi sajtó szenzációéhes része az egyedet „Éva ősanyánkkal” azonosította, aki ily módon szerintük egy feketebőrű nő volt.

A probléma persze valójában nem ilyen egyszerű, mivel sok minden egyebet is fel kell tételni. Többek közt azt is, hogy az „Évával” együtt élő eltérő örökléstanú kóddal rendelkező egyedek utódai idővel kihalnak. (Ehhez hasonló problémák a teológiában is vannak a poligenisztikus magyarázatokkal kapcsolatban. Lásd a 24 oldalon!). Ellenvetések merültek fel a Sarich-féle biológiai óraelv pontosságával kapcsolatban is, és egyéb problémák is adódtak, melyek tartózkodásra intenek. Ezek részleteire [12], [13] itt nem térünk ki.

Evolúció és emberré válás

Az előzőek alapján érthető, hogy ma nem csekély azoknak a racionalista teológusoknak a száma, akik az ember származását teljesen evolúciós, illetve evolucionisztikus alapon próbálják megmagyarázni. Ez egészen rövidre fogva itt annyit jelent, hogy a csodát mint teológiai tényezőt iparkodnak kikapcsolni az emberré válásból, és ezt egy folytonos teremtődés keretében (*creatio continua*), természetes okok láncolataként tüntetik fel, melyben Isten ezek beindítójaként szerepel. Ez a kérdés egy másik, igen szerteágazó, fontos és jelenleg szintén nagyon időszerű teológiai kérdéshez, a teremtés és az evolúció viszonyának kérdéséhez vezet [2], mely nem tárgya ennek az értekezésnek. Itt csak arra tudunk rámutatni, hogy az emberré válásnak pusztán evolucionista magyarázata nem csak teológiai, hanem humán, illetve természettudományos vonatkozásban is súlyos problémákkal küszködik [14].

Az emberi evolúció feltételezése már a múlt század második felében felvetette az ún. „missing link”, magyarul „hiányzó láncszem” problémát. Az elnevezés Ernst Haeckeltől, a darwinizmus egyik ideológusától ered. Ezen egy olyan átmeneti lényt értettek, aki még nem tekinthető embernek, de már nem is állat. Ez a hírhedt „majomember” fogalom. Ez a naiv elképzelés ma már nyilvánvalóan idejétmúlt, megállapítható azonban, hogy létezik egy hosszú lánc, vagy legalábbis ennek nagymértékben hiányos, hosszabb-rövidebb darabjai. A lánc egyik végén feltételezik a Proconsult, mely még egészen közel van a miocénkorabeli ősmajmokhoz, másik végén pedig a Cro-Magnon-i ősember található, akit külsejében és kulturális emlékeiben hozzánk egész közelállónak tekinthetünk. A „missing link” probléma így valójában továbbra is fennáll, de ez most már olyan tudományos ismérvek keresését jelenti, melyek alapján eldönthető, hogy az előember (*hominida*) mikor vált valódi emberré, vagyis mikor jutott az ön- és éntudat, a fogalomalkotás, a szabadakarat, egyszóval a *teljes értékű szellemi viselkedés szintjére*.

Overhage a neodarwinizmus módszertanán (szelekció, mutáció, izoláció, populáció nagyság) kívül több más elméletet is ismertet, melyek pusztán természettudományos alapokon iparkodnak megmagyarázni az emberré válást az evolúció keretében [15]. Ezek közül itt csak kettőt ragadunk ki kritikai szempontból mint legismertebbeket. Az egyik az agy-, helyesebben az *agy térfogatának és morfológiájának* fejlődése (*cerebralisatio*). Ilyen fejlődés az evolúció folyamán nem csak főemlősöknél, hanem más élőlények (pl. lovak) ősfarmáinak fosszilis maradványainál is jól követhető [16]. Feltételezték (Keith, Vallois), hogy ha az agy térfogata túllép egy bizonyos mértéket, melyet cerebrális Rubiconnak neveztek el, akkor már emberi megnyilvánulások jelentkeznek. Az australopithecus koponyák vizsgálata megdöntötte ezt a hipotézist [17].

A másik elképzelés jól ismert, mivel egyik vesszőparipája volt a kommunista korszak kultúrpropagandájának [18], és még ma is divatban van a Nyugat materialista köreiből [19], [20], [21]. Eszerint *éghajlati változás* (a szavannák terjedése az őserdők rovására) kényszerítő hatására a főemlősök egy része kénytelen volt elhagyni a fákon való életmódot. A sík területen való haladás viszont egyre jobban rászorította a felegyenesedett járásra. Ez lehetővé tette mellső végtagjainak felszabadulását és így az eszközhasználatot is, ami viszont kedvezően hatott az agy fejlődésére. A felegyenesedett járást, majd a szerszámkészítést mint az emberré válás fő tényezőit különösen a Szovjet ideológia (Diamat) karolta fel [18], de eredetileg sem hely, sem idő szempontjából nem szovjet elképzelés, hiszen a kéz és agy párbeszédét már Anaxagoras felvetette, majd, bár jóval később, Le Roy, Teilhard de Chardin, Piveteau és Bergson is foglalkozott ezzel az elképzeléssel, nyilván világnézeti céltatok nélkül. Ez utóbbi azonban már nem mondható el minden további nélkül a jelen század második felének számos darwinista paleoantropológusáról, mint pl. Oakley, a Leaky házaspár [19] vagy Passingham [20], noha ezt az elméletet vagy legalábbis kiélezett formáját több

kiváló szakember (Piveteau, Kalin, Owen-Lovejoy [22] kétkedve fogadja. Meglehetősen sommás ezek közt Kordos László kritikája [5]: „Az ősi emberszabású majmok sohasem éltek rendszeresen a fákon. A belőlük leszármazott ember nem jöhetett le a fáról, mert föl sem ment.”

Előbbi szigorú kritika természetesen csak az okra és nem az okozatra vonatkozik. A kéz felszabadulásának és kiegyenesedő járásnak bizonyos, hogy fontos szerepe lehetett, de ez legfeljebb szükséges, ám távolról sem elégséges feltétel. Hasonlóan, mint az agytérfogat fejlődésénél, itt is az australopithecusoknál akadtak nehézségek, mivel bebizonyosodott, hogy ezek már két lábon jártak, sőt: van olyan vélemény, hogy két lábon való mozgásuk még könnyebb volt, mint az embereké [23]. A mai tárgyilagos felfogás szerint egyébként, ezek a folyamatok nem fejlődésszerűen követték egymást, hanem párhuzamosan haladtak egymásra való kölcsönhatással [7].

A mondottak azt sem jelentik, hogy az anatómiai és morfológiai tényezőknek nem lett volna szerepe az emberré válásban. Az azonban nyilvánvalóvá vált, hogy az ezekkel kapcsolatos tényezők nem alkalmasak az emberi lény meghatározására, annál kevésbé sem, mivel ezek igen lassú folyamatokban változnak, illetve jönnek létre.

Viselkedéstudomány

A természettudományokban mutatkozó nehézségek miatt a viselkedéstudományt is iparkodtak belevonni a kérdés eldöntésére. Említenek homo fabert, homo religiosust, communicanst, illetve loquentst stb. Ezek valóban alkalmas megnyilvánulások lennének, mert egyértelműen a teljes értékű emberi lény tulajdonságait veszik alapul, és így az időben visszafelé, azaz az embertől a hominida felé interpolálnak. A baj ott van, hogy az így alapul vett tárgyi bizonyítékok életkora túlságosan rövidnek adódik a Homo Sapiens megjelenéséhez képest. Az eddig feltárt sírhelyek például mint feltételezhetően *vallási jellegű* maradványok száma 6 és 20 között változik, aszerint hogy nagyon szigorú ismerveket fogadunk el a temetkezési szándék megvalósítására, vagy ezeknek csak nagy valószínűségét fogadjuk el. Időben ez 50-60 000 ezer évet jelent, ami alig egynegyede annak az időtartamnak, amikor a Homo Sapiens megjelent. Még fiatalabbak (15-20 000 év) a legrégebb ismert művészeti leletek [24]. Így még kevésbé alkalmasak a kérdés eldöntésére.

A *tagolt beszéddel* való gondolatközlés kétségtelen és egyértelmű jellemzője a mai embernek, de hogy ezzel milyen időponttól rendelkezett az emberi lény, annak megállapítása még elvileg is lehetetlennek látszik. Figyelemre méltó ezzel kapcsolatban Révész Géza, neves ősnyelvkutató véleménye [25]: „A fejlődés lehet ugrásszerű korábbi időszakokban. A későbbi fejletlen forma utalhat visszafejlődésre is.” – „Nem engedhetjük meg, hogy akár a hasonlóságok hassanak ránk, akár bizonyítható hasonlóság nélkül egy fejlettebb állapotot egy primitíviből vezessünk le...”

Igen érdekesek a beszéd keletkezésére J. T. Laitman, a Mount Sinai High School of Medicine orvosprofesszorának vizsgálatai, aki eredetileg az emlősállatok és az emberi újszülöttek felső légutainak a növekedésekor történő változásaival foglalkozott [26]. Az állatoknál a gégefő viszonylag magasan van a nyakban. Ez a felépítés lehetővé teszi, hogy az állat egyszerre tud nyelni és lélegezni. Ez viszont igen leszűkíti a hangképzés lehetőségét. Az emberi újszülöttnél ez hasonló, de két éves kortól a gégefő kezd alászállni és a gyermek nyelése és hangképzése is megváltozik. Létre jön a tagolt beszédre való képesség. De mikor játszódott le ez a folyamat a hominidák törzsfjlődésénél? A csontokon végzett megfigyelés nem elegendő, hiszen a fosszilis maradványok lágy részekkel nem rendelkezhetnek. Laitmannak azonban sikerült egy további fontos megfigyelést tenni. Megállapította, hogy összefüggés van a koponyaalap boltozatossága és a gégefő helyzete között. Lapos koponyaalap esetén a gégefő magasan helyezkedik el a nyakban, boltozatos koponyánál viszont mélyen. Eszerint az australopithecusok hangképzési lehetősége a mai emberekéhez képest erősen korlátozott volt. A homo erectus koponyáknál már meg lehet figyelni némi boltozatosságot. Eszerint a hangképző szerv változása kb. másfél millió évvel ezelőtt kezdődött, így nem valószínű, hogy a homo erectus beszélni tudott volna. „...Az egyedek közti megértés szándékában kell a beszéd ős okát látnunk” – írja Révész [27]. – „Ez a szándék törvényszerűen megtalálja a megértés megfelelő eszközét és szükségszerűen elvezet a beszédhez, mégpedig olyan élőlényeknél, amelyek pszichológiai összorganizációjuk következtében képesek arra, hogy a testi-lelki szférából felemelkedjenek a szellemibe.”

Laitman úgy véli, hogy a mai emberéhez hasonló beszéd képessége csak a homo sapiensnél alakult ki, melynek koponya leletei 3-400 000 évesek. Természettudományi alapon tehát így sem állapítható meg időpont, még megközelítően sem. Annyit azonban itt még érdemes megemlíteni, hogy a nyelvek kifejlődésének a lehetőségét *egyetlen ősnyelvből*, az ún. proto-nyelvből, számos nyelvész nem utasítja el [28].

A poligenizmus teológiai nehézségei

A pápák véleménye

A természettudományos felfedezések és az evolucionista teológusok nyomása ellenére a pápák kemény fenntartásokkal élnek a poligenizmussal szemben. Ennek oka, hogy a poligenizmus igen nehezen látszik összeegyeztethetőnek az eredendő bűn (ősbűn) hittételével, ami viszont a keresztény hit számára alapvető. A Katolikus Egyházban az eredendő bűn dogmáját a trienti zsinaton (1545-1563) fogalmazták meg és jelentették ki hittételként. A rövidség kedvéért itt csak két lényeges pontot emelünk ki (részletesebben [9], [29]):

1.) Az emberiség történetének elején egy egyedi ember áll, Ádám. Ő és Éva az emberiség *összülői*, akik Istentől származó próbatételben elbuktak.

2.) Az általuk elkövetett bűn, az *ősbűn*, nem utánzással (imitatio), hanem a természetes nemzés (propagatio) útján adódik tovább, tehát nem személyes cselekedetünkkel, amikor mintegy utánoznánk Ádám vétkét.

Az ősbűn teológiai jellegére egy másik alapvető vonatkozás Szent Pál leveleiben található. Itt is elegendő három idézetet kiemelni. (Részletesebben: [9], [29].) Egyik a rómaiakhoz, a másik kettő a korintusiakhoz szóló első levélből származik:

1.) (Róm 5,12): „Amint a bűn egy ember által lépett a világba és a bűn miatt a halál, így a halál minden emberre áterjedt, mert mindnyájan bűnbe estek...”

2.) (1Kor 15,21-22): „Egy ember által jött a halál, egy ember által jött a holtak feltámadása is. Amint ugyanis Ádámban mindnyájan meghalnak, úgy Krisztusban mindnyájan életre kelnek.”

3.) „Ádám az első ember élő lényé lett, az utolsó Ádám pedig éltető lélekké.” (1Kor 15,24-25)

XII. Pius pápa 1950-ben kiadott *Humani generis* kezdetű enciklikája a következőket mondja: „A hívők nem fogadhatják el azt a nézetet, amely szerint Ádám után voltak a Földön valódi emberek, akik nem származtak természetes nemzés útján minden ember ősatyjától, avagy hogy Ádám az ősök összességét képviseli. Nem látszik ugyanis, hogy milyen módon lehetne összeegyeztetni az ilyesféle állítást azzal, amit az igazság kinyilatkoztatott forrásai és az Egyház tanítóhivatalának határozatai nekünk az eredeti bűnről tanítanak. Hiszen az eredeti bűn Ádám egyénileg és személyesen elkövetett bűnéből származik, és nemzés útján mindenkire sajátjaként árad át.”

Nincs hely ennek a tanulmánynak keretében részletesen kitérni Teilhard de Chardin nézeteire [30], [31], [32], aki, mint ismeretes, a keresztény hit és az evolúció összehangolására tett kísérletével nem csak a XX. század filozófiájára, hanem a katolikus teológia egyes irányzataira is igen nagy hatással volt és van még ma is. A teremtés és evolúció viszonyának bonyolult és szerteágazó kérdéstömegében [2] a monogenizmus-poligenizmus, bár az egyik legfontosabb, mégis részletkérdés. Ezért itt csak annyit jegyezhetünk meg, hogy Teilhard több megállapítása a katolikus dogmatika szerint, éppen a bűn és főleg az ősbűn fogalmával kapcsolatban félreérthető, sőt bizonyos esetekben súlyosan kifogásolható [33], [34]. Teilhard művei ezért életében nem jelenhettek meg az Egyházi Tanítóhivatal elutasító magatartása következtében. Halála után azonban világi hívei kiadták hátrahagyott kéziratait, és ezek, illetve a benne levő eszmék rohamosan terjedtek, sok esetben kellő kritika nélkül. Nem véletlen, hogy XXIII. János pápa figyelmeztetést (monitumot) adott ki Teilhard műveivel kapcsolatban [35]. A pápa azonban, a konzervatívok nyomása ellenére,

nem tilalmazta Teilhard műveit, elismerve ezzel kísérlete úttörő próbálkozását, és az ebben megnyilatkozó építő jellegű elemeket.

A következő pápa, VI. Pál, 1967. július 11-én a Gregorián egyetemen tartott kollokviumon kifejtette, hogy a teológusok rendelkeznek mindazzal a szabadsággal, amelyet tanulmányaik tudományos jellege s a lelkek üdvének lelkipásztori célja megkövetel [36]. VI. Pál nem vetette el a poligenizmust, de felhívta a figyelmet arra, hogy ez természettudományos szempontból is jelenleg feltevés, és egyeztetése a teológiával nehezen képzelhető el, noha az antropológusok [13] és az evolucionista teológusok [37], [38], nagyon valószínű hipotézisnek tekintik. Azt az evolucionista felfogást viszont, mely szerint az emberi lélek is az evolúció folyamán jön létre, nem pedig Isten közvetlen teremtő tevékenysége következtében, a pápa határozottan elvetette, és a kérdés egészét illetően újból leszögezte a tridenti zsinat megállapításait, de nem volt szándékában megtiltani a kutatást. A poligenizmus teológiai lehetőségéről így több munkahipotézis vált ismeretessé [1], [29], [39], [40].

Próbálkozások a poligenizmus teológiai magyarázatára

A poligenizmus teológiai tárgyalásánál több megoldási kísérlet ismeretes: ilyenek a jogi alapokon, a nyelvészeti, illetve stilisztikai alapokon nyugvó hipotézisek, a praeadamitizmus, illetve a felsoroltak keveréke.

A *jogi megoldáskeresés* a testületi (corporatív) személyiség bibliai fogalmát veszi alapul. Ez annyit jelent, hogy egy fizikai személy egyetlen tette egyúttal olyan állásfoglalást jelent, amely révén a közösség eldönti helyzetét Isten előtt, vagyis az egész közösség jogilag mintegy egyetlen személyben testesül meg [9], [39], [40]. Erről azonban csak akkor lehet szó, ha a közösségnek különleges elhivatottsága van. Ez az emberiség esetében Isten képének a megvalósítása. A bűnös fizikai személye így nem csak a saját, hanem az egész emberiség helyzetét meghatározta Isten előtt. Ennek az elgondolásnak fő nehézségére Roquette mutat rá [36], melyet némiképp pontosítva a következőképpen fogalmazhatunk meg: a poligenesisszel létrejött emberiség elveszti egy különleges kegyelmi állapot ígértét egy bűnért, amit nem követett el, noha valljuk, hogy jogilag egyedül személyes cselekedeteinkért vagyunk felelősek.

A *nyelvészeti, stilisztikai és etiológiai* magyarázatok nagyjából ugyanazon a síkon mozognak [1], [9], [29], [39], [40]. Az első szerint az Ádám név gyűjtőnévként is magyarázható a korabeli héber nyelv értelemтана szerint. Az etiológiai magyarázat értelmében az Ádám név inkább az emberiségnek típusát akarja jelenteni, azaz közösséget, nem pedig meghatározott egyént. Eszerint az emberiség kezdettől fogva visszautasította az isteni ajánlatot és így a „bűn járványos közegét” teremtette volna meg. A magyarázat erőltetetten hangzik, másrészt hibája még, hogy az eredendő bűnt a lét síkjáról a tömeglélektan síkjára helyezi át [1], [9].

Az eddig ismertett hipotézisek a kérdést inkább burkolt (implicit) formában tárgyalják. Jobban kifejtik ezt a *praeadamitizmus* felújítására támaszkodó elgondolások. A praeadamitizmus elképzelése (eltekintve Zanini de Solciától, a XV. század közepe) a kálvinista családból származó Isaak de la Peyrère-től ered (1594-1676), aki nézeteit 1655-ben hozta nyilvánosságra a „Praeadamitae” és a „Systema theologicum” című műveiben [41]. Lényegük az, hogy Ádám nem az egész emberiség ősatya, hanem csak a választott népé. Az emberiség többi része a praeadamita emberiségtől származik, akik már Ádám megjelenése előtt léteztek. Tanai nagy felzúdulást keltettek nem csak a korabeli katolikusoknál, hanem a protestánsoknál is. Tanait saját felekezete követelésére esküvel kellett visszavonnia.

A praeadamitizmusnak, noha a maga idejében hevesen elutasították, kétségtelenül támpontot ad az a körülmény, hogy a Teremtés első fejezetének néhány szövegéből úgy tűnik, mintha az ősidőben Ádám ivadékain kívül is éltek volna emberek (Ter 1,26; 4,17; 6,14) [29]. Alszeghy és Flick ezt a tényt iparkodnak az evolúcióval egyeztetni [1], [36], [39]. Eszerint léteztek nemzedékek, amelyek nem használták magasabb fokon az eszüket, akár az értelmi és akarati életre képtelen gyerekek. Különböző emberi egyedek léteztek, akik még nem érték el erkölcsi személyiségük teljes kibontakozását. Az, aki elsőnek érte el a teljes pszichikai érettséget, bűnt követett el. Ez lezárja (blokkolja) a belső ösztönös törekvést egy későbbi természetfölötti fejlődés felé. Ádám volt az első, aki ezt a „kisgyermekkori” állapotot elhagyta. Ő volt az első, aki képes volt szabadakarati cselekvésre. Minden ember egyenértékű, még ha különböző genetikai vonalakon lépte is át az emberi lét küszöbét. Ugyanabból a közös anyagból származik, melyet Isten azért teremtett, hogy az emberré válás alaprétege legyen. Eltekintve attól, hogy a legutóbbi megállapítás némileg emlékeztet az ultradarwinista Dawkins [42] hipotézisére, miszerint a létért való harc már a gének közt megkezdődik, Alszeghy és Flick elképzelései erőltetettek. Nem csak nem adnak kielégítő megoldást, hanem inkább újabb megválaszolatlan kérdéseket vetnek fel. Miféle összefüggés

van pl. e szabadakarati cselekvés és az evolúció között? Miért kell szétválasztani a szabadakarat birtoklását a halhatatlan lélek birtoklásától? Roquette szerint [36] előny, hogy ez a felfogás nem vezet be csodaszerű törést a teremtés isteni tervébe. Az igazság inkább az, hogy a csoda elfogadása nem a teológia szempontjából, hanem az evolucionista magyarázatok szempontjából jelent nehézséget [2], [34].

Tamás György közel 30 éve a Vigília egyik számában egy másik felfogást ismertet [9], mely De Fraine-től ered. Ez tulajdonképpen a *praeadamite* és a *jogi felfogás* összekapcsolása. Eszerint az első kegyelembe teremtett ember minden következő ember számára a mindenkit megillető kegyelem letéteményese függetlenül attól, hogy az utód genetikailag tőle származik-e vagy sem. Az első ember így nem csak önmaga, de mindenki számára elvesztette a megigazultságot. Elképzelhető, hogy hamarosan úgy keveredtek össze az emberek, hogy a végén nincs egyetlen egy sem, aki ne jutott volna valamilyen vérségi kapcsolatba Ádámmal.

De Fraine elképzelése annyiból továbblépést jelent, hogy összhangban van a tridenti zsinat azon tételével, miszerint az ősbűn propagatio (nemzés) útján adódik tovább. Szépséghibája azonban, hogy elképzelhető: csekélyebb létszámuk miatt Ádám utódai halnak ki előbb, és a *praeadamite* emberiség él tovább. Ez újabb megoldatlan kérdés, mely magyarázatot kíván.

Nagyjából azonos, de részletesebben kifejtett Bognár és Scharpf megoldási kísérlete. Ők, azonkívül, hogy tartják a Teremtés könyve idézett helyein alapuló *praeadamita* felfogást, figyelembe veszik a teológiának az ember ősállapotára vonatkozó üdvtörténetét [29]. Ez utóbbi idevonatkozó állomásai a következők:

1.) A természetes ősállapot (*status naturae purae*): az emberben megvan mindaz, ami embermivoltához szükséges.

2.) A kegyelmi előkészület állapota (*status naturae elevatae*): Isten megismerteti az embert a természetfeletti céllal és rendelkezésére bocsátja a szükséges eszközöket.

3.) A kegyelmi ősállapot (*status naturae integrae*): az ember elnyeri Istentől a megszentelő kegyelmet, és mint különleges adományt, a halhatatlanságot, a tudást, a szabadakaratot és a szenvedésnélküliséget.

4.) A bukás utáni állapot (*status naturae lapsae*): megmarad a természetfeletti célhoz való hozzárendeltség, de hiányzik a lehetőség a cél elérésére. Ádám utódai a „kiválasztottak”, a *praeadamita* emberek a nemkiválasztottak. Ádám utódainak ezekkel való maradéktalan keveredése az egész emberiségre átszarmasztatta az ősbűnt.

A fenti elgondolás gyakorlatilag azonos a De Fraine-félével, de ugyanazokkal a nehézségekkel, mint amaz. Fel kell tételezni néhány olyan százezer évet, melyben ősbűnben leledző és ettől mentes emberiség élt volna. Genetikailag az ősbűnben leledző emberiség bizonyult erősebbnek, de vajon miért? Nehezen elképzelhető, hogy ennek valamilyen természettudományos oka lenne. Elképzelhető az is, hogy az ősbűnben lévő emberiség hal ki előbb. Elképzelhető továbbá, hogy a két típus egymástól elszigetelten fejlődik és sokasodik, és így a jelenben is élhetnének emberek, akiket nem terhel az ősbűn. Hasonlóan De Fraine elgondolásához itt is új kérdések merülnek föl, anélkül hogy a régiekre kielégítő választ kapnánk. Van azonban a nevezett két szerzőnek egy fontos megállapítása, ami előrelépést jelent. Eszerint az eredeti bűnben élő ember állapota teológiai értelemben magasabb rendű, mint a természetes ősállapotban élő emberé. Az ember az ősbűnt csak természetfeletti állapotban követhette el. A természetes emberi állapotnak nem szükségszerű eleme a kegyelem, amely Isten ingyenes ajándéka.

Hipotézis a monogenizmus alapján

Az előző fejezetben feltárt nehézségek elegendő módon okolják meg a pápák erős fenntartását a poligenizmussal kapcsolatban. A másik oldalon állnak viszont a természettudományos nehézségek és az evolucionista teológusok nyomása. Tovább lépésre, Karl Popper tudománytörténész szavaival élve, paradigmaváltásra van szükség. Alapvetően új nézőpontok kellene, noha az eddigi és az előzőekben ismertetett elgondolásokban is számos hasznos elem van, különösen, ha azokat összevonjuk és megfelelően csoportosítjuk. Mindazáltal a fundamentalizmus és a haeresis közt itt keservesen szűk az átjárás a katolikus teológia hittételeinek alapján. Valóságos Alsiráth hídjára kell rálépnie annak, aki erre vállalkozik.

Új megfontolásra késztet az embernek mint *értelmes lénynek* a fogalma. A katekézisénel eddig és általában még ma is, az értelmet szokták hangsúlyozni mint az ember fő ismervét (Isten az értelmes teremtményeket próbára teszi.) De vajon pusztán az értelem-e a döntő ismérve az embernek? Vajon annak a teilhardi „nooszférának” és a teljes értékű embernek megjelenése összeesett-e időbelileg? A korábbiakban már volt szó arról, hogy az agy mint a gondolkodás eszköze, és így az értelem is, az evolúció folyamán fejlődött ki [15], [16]. Ismeretes továbbá, hogy egyes értelmi képességek (pl. matematikai-, zeneművészeti- stb. készség) az agy egyes meghatározott területeihez van rögzítve. Az utolsó évtizedekben a rohamlépésekben haladó agykutatás bámulatos részletességgel tárja fel a gondolkozással együttjáró fizikai folyamatokat [43]. Az emberi értelem biológiai alapja tehát kötve volt az evolúcióhoz, és kötve van az anyagvilághoz. De vajon elmondható-e ez a lélek dolgaiban? Kifejezhető-e a jóság, a hűség, áldozatkészség kémiai vagy fizikai folyamatokkal? Van-e itt evolúció? Lehet, de csak az isteni kegyelem útján, és ez – szemben az anyagi világ fejlődésével – döbbenetesen pillanatszerű, és sokszor olyan irányváltásokkal jár, mely az anyagi világban nincs, mert egyszerűen értelmetlen lenne. (Lásd Szent Pál és Norbert, Colombini és Gualberti János, Etiópiai Mózes, Egyiptomi Mária életének példáit és még sok más példát a hagiográfiából.)

A fentiekből logikusan arra következtetünk, hogy az emberelődök az evolúció folyamán egyre nagyobbra fejlődő értelmi képességekkel rendelkeztek. De vajon elegendő volt-e az értelmi szint növekedése az emberré váláshoz? Mikor történt és hogyan? Fokozatosan-e vagy pillanatszerűen? Ugyanabba a problémába ütközünk, mint a cerebralizációnál (az aggyal történő vizsgálódásnál). Szükségszerű-e azonban annak a feltételezése, hogy az emberi lény az értelmet és a kegyelmi ajándékokkal ékesített halhatatlan lelket egyszerre kapta? Az értelem szükséges, de nem elégséges tulajdonsága a teljes értékű emberi lénynek. „Magas intelligenciahányadossal (IQ) bíró ember lehet lusta, lassú, önző, sőt gonosz, bűnös, rosszindulatú és romlott is. Ugyanakkor az alacsonyabb intelligencia társulhat jósággal, önfeláldozással, és pontos, szorgalmas munkára való hajlammal.” – írja a kiváló antropológus, Theodosius Dobzhanski [44]. Schönborn „Az egyházi ősbűntán vázlatosan” című tanulmányában kitűnően írja le, hogy milyen lehetett a kegyelmi ajándékokkal felruházott emberi természet a bűnbeesés előtt [45]. Ennél azonban időben sokkal közelebbi példákat szolgáltat a keresztény történelem, melyben nem kis számban található olyan emberek, akik viszonylag gyenge értelmi képességeik ellenére az isteni kegyelem segítségével az életszentségnek bámulatosan magas szintjeire jutottak el (Kupertinói József, Cantalice-i Félix, arsi plébános, Boldog Armelle). Az emberi értelem és az erkölcsi kiválóság közt tehát nincs párhuzam, sőt – amint az emberiség története mutatja – gyakrabban van közöttük ellentét, mint egyezés, mely az eredendő bűn egyik megnyilvánulásának tekinthető.

Az előző fejtegetések után fel kell tennünk azt a súlyos kérdést, hogy az előembereknek volt-e halhatatlan lelkük? Erre a jelen hipotézis értelmében egyértelmű nemmel felelünk. Az emberelődök, sőt a későbbi időszak előemberei nem tekinthetők teológiai szempontból embernek. De minek tekinthetők? Az előemberek értelmes lények halhatatlan lélek nélkül. Értelmi szintükön egy olyan magas és a természettudományi megfigyelés számára ma már hozzáférhetetlen állati értelmet értünk, mely messze fölülmúlta a ma élő legfejlettebb főemlősökét. Ez a második megállapítása a jelen hipotézisnek, mely csak az első pillanatban tűnhet meglepőnek, hiszen a materialista világnézet hívei, vagy a közönybe süppedt tömegekből is sokan, ezt tartják az emberről, ha ezzel a kérdéssel szembekerülnek.

Harmadikként feltételezzük, hogy a halhatatlan lélek és az egyéb kegyelmi kiválóságok adományát az isteni bölcsesség akkor adta meg, amikor a világmindenség legbonyolultabb és legtökéletesebb képződménye, az *emberi agy* [43] elérte azt a fejlődési fokot, melynél *alkalmassá vált a halhatatlan lélek és az ezzel kapcsolatos kegyelmi ajándékok befogadására*. Hogy ez mikor és hogyan történt, nem természettudományos kérdés sem most, sem a jövőben. A lélek megjelenése, akármikor megtörténhetett a százezer évek azon pillanatában, amikor az előemberek már kellő értelmi szinttel rendelkeztek. Nem ésszerű firtatni, hogy ez a szint, milyen fokozatot ért el. A geológiai időskálán a próba és a bűnbeesés csak üstökösszerű felvillanás volt, melynek nem maradhatott a legcsekélyebb természettudományosan kimutatható következménye sem.

Az *ősbűn* következtében a kegyelmi ajándékok elvették, de a halhatatlan lélek és a közreműködés képessége annak továbbadásában megmaradt, sőt az emberiség elejének egy része mint „választott nép” szorosabb kapcsolatban maradhatott Istennel és bírta a megváltás ígérését. A szellemi lélek birtokában Ádám és utódai értelmileg is felülmúlták a velük egy közösségben élő előembereket és ez pusztán természettudományos vonatkozásban is komoly szelekciónak jelenthetett.

Új tartalommal lehet a mondottak szerint megtölteni az ember őstörténetére vonatkozó *teológiai* elképzeléseket:

- A *status naturae purae* vonatkozhat a homo sapiens előtt élő emberelődökre, függetlenül fejlődési fokuktól.
- A *status naturae elevatae* vonatkozhat a már magas értelmi szintet elért előemberekre, vagyis közvetlenül a homo sapiens megjelenése előtti állapotokra.
- A *status naturae integrae* a különleges kegyelmi adományokat elnyert első emberpárra vonatkozik.
- A *status naturae lapsae*, az ősbűn elkövetése után következik időben lassú és az emberi lények számára igen keserves folytatása, és abban hosszú ideig való megmaradás. „Elhagytál Ádám. Lásd, mit érsz magadban!” – mondja az Úr, Madách Az ember tragédiája c. művében.

Az elmondottak után térhetünk át a hipotézis lényegére.

Ebben a Krisztus-Ádám analógiát vesszük segítségül. Eszerint *Ádám* testileg egy értelmileg fejlett, erős előemberpopulációban egy nőnemű előember ivadéka, aki isteni teremtő erő hatására az első lény volt, aki halhatatlan lélek birtokosává vált. Nyilvánvaló a párhuzam *Krisztus* emberségével. Ő egy emberi lényen keresztül, akit a katolikus keresztények Szűzanyának tisztelnek, lépett a földi életbe. Ádám megjelenését, természetesen egy alacsonyabb szinten, hasonlóan képzelhetjük el, mintegy Krisztus előképeként Szent Pál teológiájának értelmében.

Az Isten az embert férfivá és nővé teremtette. A nő teremtését a Biblia első könyve úgy adja elő, hogy az első nőt, Évát az Úr Ádám oldalbordájából teremtette, miután mély álmat bocsátott rá. Ez a mitologikus leírás az, amit az ember bibliai teremtéstörténetében valóban legkevésbé sem szabad szó szerint értelmezni, és amellyel joggal lehetnek nehézségei a jó Loewe atyának a marseille-i kikötőmunkások kateketizálásánál. Ez a leírasmód annyit jelent, hogy az első nő és halhatatlan lelke Ádáméval teljesen azonos teremtőtevékenység

folyománya. A Teremtés könyvének mint irodalmi műnek a keletkezésekor ezt szükséges volt hangsúlyozni, mivel a korabeli keleti népeknél (és, mint ismeretes az emberi történelem folyamán számos egyéb népnél és időszakban is) a nőket a férfiaknál alacsonyabb rendű teremtménynek tartották, ami sem az ószövetségi zsidó, sem az ebből később kibontakozó, idevonatkozó keresztény hagyományoknak nem felel meg.

Bizonyos fintor a racionalista elképzelésekre Lejeune, nemrég elhunyt, neves francia orvosprofesszor és humángenetikus elgondolása, aki – meglepő módon – természettudományos érveket hoz fel az ember monogenetikus származása mellett [46]. Szerinte statisztikailag teljesen lehetetlen, hogy különböző korokban olyan egymástól eltérő fajok keletkezzenek, melyeknek kromoszóma szerkezete pontosan megegyezik. *Emberi faj csak egy van, s ennek tagjai, akármilyen rasszhoz is tartozzanak, legyen bár kínai, patagon, skandináv vagy busman, kromoszóma szerkezetük ugyanaz.*

A *fajok kialakulásáról* pedig Lejeune szerint *semmit sem tudunk*, és ez nem csak az emberre, hanem az egész élővilágra vonatkozik. Elmélet van bőven, de a kísérletek eredményei lehangolóak. A genetikusok eddig nem tudtak létrehozni olyan állatfajt, melyet a rendszertan, illetve az állattan szakértői egyértelműen új fajnak minősíthetnének. Egy fajon belül pl. a legalaposabban kutatott muslicáknál, új rasszokat létre tudtak hozni, de ezek egymás közt szaporodásképtelenek voltak. (Lásd még [2], [47], [48].)

Lejeune azonban rámutat arra is, hogy az előzőekkel szemben, a növényvilágban a genetikusoknak sikerült új fajokat létrehozni, de csak úgy – és ez mondanivalójának a lényege –, hogy mindig egyetlen hím-, illetve nőnemű sejtpárt kereszteztek. Ennek analógiájára Lejeune nem tartja lehetetlennek, hogy Ádám és Éva egy úgynevezett nagymutáció révén különmemű, egypetéjű ikreként jöttek létre. Ilyeneknek pedig lehetségesek utódai.

Lejeune-nek ez a hipotézise, bármennyire is természettudományos fogalmakkal gondolkozik, valóban iskolapéldája a konkordizmusnak, melyre az előbbi megfontolások után, úgy tűnik, nincs is szükség, másrészt a belterjes szaporodás következtében keletkező genetikai károsodás kérdését sem oldja meg. Spülbeck, bautzeni katolikus püspök ez utóbbi nehézséget úgy próbálja áthidalni, hogy az összülőknek és közvetlen utódaiknak *hosszú életkort* és hatalmas *életerőt* tulajdonít, melynek folytán, a szaporodás mértékére matematikai haladványt figyelembe véve, számos generáció jöhetett létre még az összülők életében, akik egymás közt szaporodtak. A genetikai ártalmak csak lassan dústak volna föl és így, legalábbis kezdetben, amikor a létszám még csekély volt, hatásuk nem jelentkezett. Nagyobb létszámnál viszont egyre távolabbra kerülhettek a rokoni kapcsolatok [49].

Spülbeck elképzelése, eltekintve attól, hogy fundamentalista jellege van, hosszú távra nem tudja eloszlatni a genetikai nehézségeket, másrészt az ismert természeti viszonyok inkább azt valószínűsítik, hogy az előemberek élettartama a ma élőkénél inkább rövidebb, mint hosszabb volt.

Ádám és Éva a jelen hipotézis szerint nem tértek el morfológiailag¹ a többi előembertől, akikkel együtt éltek a populációban, de a halhatatlan lélekkel és a kezdetben kapott kegyelmi ajándékokkal kiemelkedtek közülük. A bűnbeesés után lehetett viszonylag nagyszámú, közvetlen utóduk még átlagos emberi élethossz esetén is.

Az eddigiek előrebocsátása szükséges volt, hogy eljussunk az új hipotézis leglényegesebb pontjához. Ismertetése előtt idézni kell a Teremtés könyve következő sorait (Ter 6,1-4): „Mikor pedig az emberek sokasodni kezdtek, látták *Isten fiait*, hogy az *emberek leányai* szépek, és feleségül vették közülük mindazokat, akiket kiszemeltek. Mondá erre az Isten: Ne maradjon az én lelkem örökké az emberben, mivel test ő...”. A Teremtés könyve tehát az

¹ Az élő szervezet felépítésével foglalkozó tudomány.

„Isten fiairól” és az „emberek leányairól” beszél. Az eddigi feltevések „Isten fiain” Ádám közvetlen utódait értik. A probléma az emberek leányainál van [29]. Az eddigi hipotézisek, beleértve Isaak de la Peyrère-t is, a „praeadamita” emberiséget értik ezalatt [9], [29]. A praeadamita elképzelésnek azonban a már említett nehézségeken kívül van egy másik súlyos buktatója. Nem ad magyarázatot a feltételezett praeadamita emberiség és a halhatatlan lélek viszonyáról és így a kérdés legfontosabb részét hagyja megválaszolatlanul. Ha a praeadamita emberiség rendelkezett halhatatlan lélekkel és mentes volt az ősbűntől, akkor ugyan miért ők haltak ki előbb? Miért kellett volna keveredniük a bűnös Ádám-utódokkal, hogy az ősbűn következményei rájuk is átterjedjenek? A gondolatmenetet tovább fűzve feltételezzük, hogy az ún. praeadamita „emberiség” igen magas értelmi szintre eljutott előemberek populációt jelent, akik azonban, mint már korábban feltételeztük, teológiai szempontból még nem voltak emberek. Ádám és Éva közvetlen utódai, akik a halhatatlan lélek birtokában már teljes emberek voltak, keveredtek a morfológiailag tőlük nem, vagy legfeljebb kevésbé eltérő előemberekkel. Ezekből a halhatatlan lélekkel rendelkező, illetve nem-rendelkező egyedek frigyéből származó utódok már halhatatlan lélekkel rendelkeztek, noha csak az egyik szülő volt teológiai értelemben véve teljes ember. Ez utóbbit részint a metafizikai ökonómia alapján, részint a Krisztussal való analógia alapján állítjuk, akinek emberségét tekintve egy földi nő volt az anyja, akit a katolikus keresztények Boldogságos Szűzként tisztelnek, istenségét tekintve pedig hitünk szerint a Szentháromság második személye.

A megadott folyamat alapján elképzelhető, hogy az őspopuláció nem is olyan sok generáció eltelté után, mintegy „átlelkesült”, de nemzés útján átszármazott rá az ősbűn következménye is. Egy idő után kiéleződött az értelem és az erkölcs közti diszharmónia is, mely nagyfokú nyugtalanságban és az *ellentétek* kirobbanásában nyilvánult meg (Káin és Ábel). Ez alól csak az a kisszámú igaz maradhatott többé-kevésbé mentes, akiket a Biblia „választott népnek” nevez. Feltételezhető továbbá, hogy az „átlelkesülés” nem csak abban a szűkebb populációban maradt meg, ahol eredetileg megszületett, hanem a lélek nyugtalansága számos egyedet hajtott át más populációkba. Elvileg, akár egy vitális, emberi egyed bekerülés révén is feltételezhető, hogy egy populáció minden tagja vérségi kapcsolatba kerüljön vele egy bizonyos számú generáció megjelenése után. Ily módon megindulhatott az emberiség szétraajzása, mely egyébként a mai természettudományos hipotéziseknek is az egyik eleme [6], [11], [13]. A megadott mechanizmussal, természetesen egy alacsonyabb szinten, azt mintegy előképnek tekintve hasonlóság mutatható ki a Szentlélek megjelenésével és terjedésével az első Pünkösdkor, illetve azt követőleg.

Fenti megfontolások több eleme a már eddig ismertetett hipotézisekben is megtalálható, melyek az ősbűn terjedését propagatio útján tárgyalják [1], [9], [29]. Lényegesen eltér azonban ezektől abban, hogy monogenisztikus megoldást kínál, és ezzel kiküszöböli, sőt kizárja a korábbiakban felvetett több olyan nehézséget, melyek a poligenisztikus megoldásokra való törekvésekkel együtt járnak. Szükségtelenné válik a praeadamitizmus feltételezése is, és így elesnek a vele kapcsolatos nehézségek is.

Természettudományi vonatkozásban elsősorban a humángenetika terén áthidalja, de legalábbis nagymértékben enyhíti a nehézségeket. Másrészt az esemény nem az idő tíz- sőt százezer éveiben elmosódott evolúciós jelenség, hanem pillanatszerű és kozmikus-jellegű. Találó erre Tamás György megjegyzése [9]: „Az egyetlen őstől való származás... nem egyszerű történeti eset, hanem átlépi léthelyzetünket: *transzcendens történetiségű.*”

Nincs értelme tovább részletezni a hipotézissel kapcsolatos problémákat ez után a pont után, mivel azok már nem annyira a teológia, hanem a szociobiológia tárgykörébe tartoznak. Ezzel kapcsolatban azonban annyit még szükséges megjegyezni, hogy a mondottak értelmében embereknek és előembereknek együtt kellett élni a Földön. A különböző szintre eljutott emberelődök, illetve előemberek egy időszakban való létezését a paleoantropológusok is feltételezik [8]. Bizonytalan azonban az, hogy ez az időszak, milyen

hosszú lehetett. Lehet, hogy geológiai időtartamokat is igénybe vett, de lehet az is, hogy elegendő volt egy az emberi történelem mértékével mért időhossz. Az előemberek eltűnése a hipotézis szerint, nem csak ezek kihalása vagy kiirtása révén, hanem keveredés révén is elképzelhető [50]. Ezekre már az emberi történelem is mutat számos példát. Kétségtelen az is, hogy a szellemi lélekkel rendelkező ember a jelenkor emberéhez képest *csak tudatlanabb volt, de nem alacsonyabb rendű*, ugyanakkor ég és föld választotta el az előembertől, akivel kezdetben együtt élt és akinek sorsát, illetve életkörülményeit az ősbűn következtében még keservesen hosszú ideig kénytelen volt vállalni. „Minden alapvető tulajdonság károsodott az ősbűn következtében. De szabályosan megmaradt hatóképesnek és koordinátnak – írja Görres [51] – Mint (az ősbűn) eljött, úgy utána is képes (az ember) a kellemeset a helyestől megkülönböztetni; tudja, hogy mi a jó, mi a rossz. Mindenekelőtt azonban az ember megmaradt olyan valakinek, aki az Istent meg tudja hallani és neki válaszolni is tud.”

Az ismertetett hipotézisnek nem az a célja, hogy magyarázatot adjon természettudományos tényekre teológiai alapokon. Ez valóban konkordizmus lenne. De igenis szükség van arra, hogy a teológia és a természettudományok közt itt megnyilvánuló *látzatellentétek feloldásában* minél kevesebb legyen az erőltetett gondolatmenet, melyek inkább kárára, mint előnyére szolgálnak a katekézisnek. „A misztérium természetesen mindig misztérium marad, s az mindig Isten transzcendenciájának a megnyilvánulása...” – jegyzi meg Roquette [36]. De hozzáfűzi: „A misztérium azonban nem úgy mutatkozik az ember számára, mint teljesen irracionális, el sem gondolható valami.”

A fejtegetéseknek van egy másik következtetése is. A probléma gyökere világnézeti szempontból tulajdonképpen nem ott van, ahol eddig keresték, és ahol még ma is sokan keresik, azaz a teremtés és az evolúció viszonyában. A monogenizmus-poligenizmus-ősbűn problémája végső fokon az emberi lélek közvetlen Istentől való teremtettségének a kérdése, amely azonban nem csak Ádámra és Évára, hanem valamennyi utódokra is vonatkozik. Nem az a csoda elsősorban, hogy az előemberi populációban egy szellemi lélekkel rendelkező lény jelent meg, hanem az, hogy neki és utódainak megadatott, hogy saját elhatározásuktól függ, hogy egy teremtő aktusban közreműködjenek vagy sem.

Irodalomjegyzék

(Tud. = Tudomány, TeV = Természet Világa.)

- [1] Flick, M., Vigília (1967) 217, 433,
- [2] Spaemann R., R. Löw, P. Koslovski, (szerk.) Evolutionismus und Christentum. Weinheim-VCH (1986), Civitas Reihe: Bd.9.
- [3] Monod J., Mérleg (1972) 2/144,
- [4] Rahner, K., Mérleg (1967) 1/29,
- [5] Kordos L., Az emberiség kezdetei. Bp. Reflektor, (1989),
- [6] Walker A., M. Teaford, Tud. (1989) 3/58,
- [7] Boné M., Mérleg (1982) 3/253,
- [8] Gyenis Gy., TeV (1977) 11/508,
- [9] Tamás Gy., Vigília (1964) 711,
- [10] Economist, 1987. júl. 25-31, 74,
- [11] Wilson A.C., R.L. Cann, Tud. (1992) 6/9,
- [12] La Recherche (1988) No.4. Magyar ford. TeV (1989) 1/32,
- [13] Thorne A.G., M.H. Wolpoff, Tud. (1992) 6/14,
- [14] Overhage P., K. Rahner, Das Problem der Hominisation. Friburg, Basel, Wien, Herder (1961) 157-202,
- [15] Mint [14] 170, 184, 203, 240-243, 249,
- [16] Mint [14] 253,
- [17] Mint [7] 259 és [14] 249-271,
- [18] Szemjonov J.T., Hogyan keletkezett az emberiség? Bp., Kossuth, (1973),
- [19] Leaky R.E., Fajunk eredete. Bp. Gondolat, (1986),
- [20] Passingham, R.E., Az emberré vált főemlős. Bp. Gondolat, (1988),
- [21] Desmond, M., A csupasz majom. Bp. Európa, (1989),
- [22] Owen-Lovejoy, C., Tud (1989) 1/64/,
- [23] A kérdés kritikai tárgyalását lásd [14] 219-234 és [22],
- [24] Mint [7] 262,
- [25] Révész Géza, Tanulmányok. Bp. Gondolat, (1985) 423,
- [26] Laitman J.T., TeV (1987) 11/479, Kivonatos fordítás magyarul a Bild und Wissenschaft (1987) No.5-ből.
- [27] Mint [25] 461,
- [28] Ross, Ph. E., Tud. (1991) 6/74,
- [29] Bognár A., Scharpf E., Vigília (1966) 523,
- [30] Teilhard de Chardin, P., Der Mensch im Kosmos. München, C.H. Beck (1959),
- [31] Wrede M., Die Einheit von Materie und Geist bei Teilhard de Ch. Limburg, Lahzn Vrlg. (1964)
- [32] Glässer, A., Konvergenz. Die Struktur und Weltsumme P. Teilhard de Ch., Kevelaer, Butzon-Berner Vrlg. (1969),
- [33] Drexel, A., Katholisches Glaubensbuch. Christiania Vrlg. Stein am Rhein, (1972) 139,
- [34] Hengstenberg, H.E., Evolution und Schöpfung. Eine Antwort auf den Evolutionismus Teilhard de Ch., München, A. Pustet, (1963), továbbá [2] 75,
- [35] Mihelics V., Vigília (1962) 615,
- [36] Roquette R., Mérleg, (1967) 2/136, 145,
- [37] Nyíri T., Vigília, (1968) 1,

- [38] Hürzeler, J., Mérleg, (1965) 2/96,
- [39] Alszeghy Z., M. Flick, Mérleg, (1967) 1/23,
- [40] Nemesszeghy, E., Teológiai vázlatok. Bp. Szt.I.T. (1983) 46,
- [41] Grison, M., Geheimnisse der Schöpfung. München, Rex Vrlg. (1960), 299,
- [42] Dawkins, R., Az önző gén. Bp. Gondolat, (1986),
- [43] Fischbach, G.D., Tud. (1992) 11/6,
- [44] Dobzhanski, Th., Változatosság és egyenlőség. Bukarest, Kriterion, (1985) 40,
- [45] Spaemann R., A. Görres, Chr. Schönborn, Zur kirchlichen Erbsündenlehre. Freiburg, Einsiedeln, Johannes Vrlg. (1991) 69,
- [46] Lejeune, J., Mérleg (1982) 3/225,
- [47] Illies, J., Mérleg (1994) 2/218,
- [48] Wilder-Smith, A.G., mint [47], 2/225, 226,
- [49] Spülbeck, D., Der Christ und das Weltbild der modernen Naturwissenschaften. Berlin, Morus Vrlg. (1957), 241,
- [50] Gyenis Gy., TeV (1982) 6/282,
- [51] Görres, A., mint [45] 20.